

CAMUŞLU'DA YONTMA TAŞ ÇAĞI KAYA RESİMLERİ

Bütün fotoğraflar yazar tarafından çekilmiştir.

Arkeolog Hasim Kapruz

Resim: 1. Kars, Camuşlu Yontma Taş Çağı kaya resimleri, Yazlıkaya'deki ana pano'nun genel görünüşü.

İnsanlığın geçmişinde tarih öncesi çağlar çok uzun bir zamanı kapsamaktadır. İki saatlik, konulu bir film düşününüz. Bu filmin mesajını vurgulayan 1 - 2 dakikalık son görüntüleri, insan-oğlu'nun dünya üzerindeki hayat sürecinin tarihi çağlarına denk sayılabilecek zaman birimini örnekler.

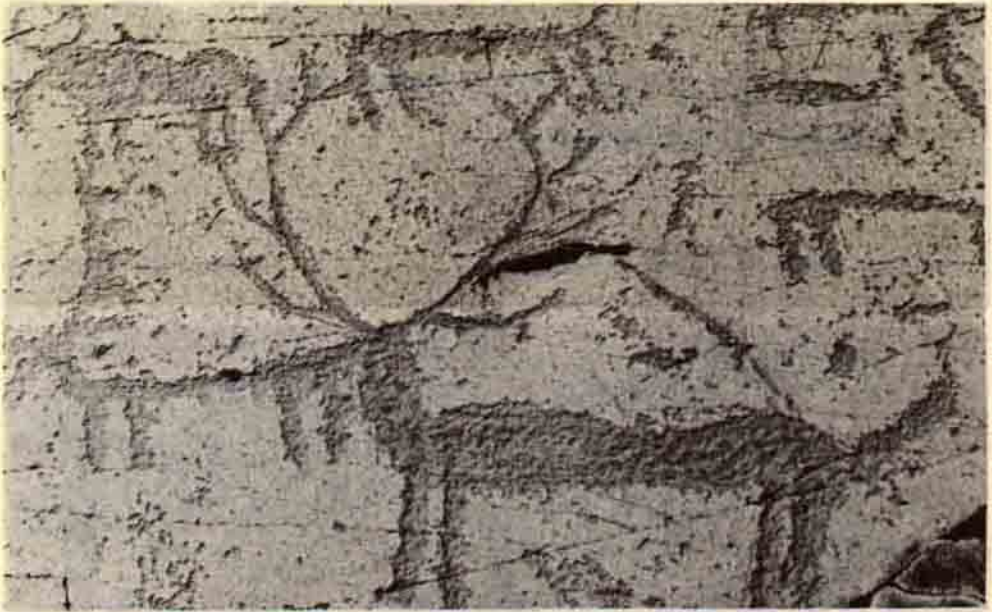
M. Ö. IV. Binin sonlarına doğru Mezopotamya'da yazının bulunuşundan öncelerine ait bilgilerimiz arkeolojik kazılardan çıkan buluntulara, jeolojik ve antropolojik araştırmaların sonuçlarına dayanmaktadır.

III. jeolojik zamanın bitimiyle Pleistosen'in başlarında, Austrolopithecus denilen "insanimsı" yaratıklar yaşamışlardır (1). Bu yaratıklar belki de bazı çakıl taşlarını kullanmışlar, ama gerçekten Yontma Taş Çağı'yla kültür ve uygarlık tarihini aşağı yukarı 500.000 yıl önce, Günz-Mindel buzul arası evrede ortaya çıkan Homo Erektus

insanı başlatmıştır. Dik yürüyen, günlük geçimini avcılıkla-devşirmecilikle sağlayan bu insanlar silex (çakmak taşı), obsidienden el baltası denilen "çekirdek" taş âletler yapmışlar, daha sonra ise âlet yapım tekniğini ilerletmişlerdir. Yontma Taş Çağı'nın ortalarına doğru yaşayan Neanderthal insanı ise daha gelişkin âletler yapmış, kültürel bir çevre oluşturmaya başlamıştır.

Günümüzden 40 - 10.000 yıl öncesine, Yontma Taş Çağı (Paleolitik)'nin üst evresine ait bir yerleşme yeri olan Camuşlu'ya birlikte gidelim. Camuşlu, Kars'ın Kağızman İlçesine bağlı 200 haneli bir Anadolu köyü. Toprak bir yolla yaz aylarında araziye tırmanan bir motorlu araçla köyün içerisine kadar varmak mümkün.

Camuşlu, yükseltisi 2.500 metreyi bulan Aladağ'ın eteklerinde kurulmuş. Köyden bir kağrı yolu büküle büküle Aladağ'ın doruklarındaki

Resim: 2. Camuşlu - Yazılıkaya stilize edilmiş bir geyik.

yayla yerleşmelerine dek ulaşır. Biz de birlikte çıkıyoruz kağıdı gıcırtiları ve çobanların yanık kaval sesleriyle Aladağın eteklerine. Yaylaaltı denilen bir kesimdeyiz. Buraya köylüler "Yazılıkaya" diyorlar.

Yazılıkaya'da iki ana kaya bölümünde kayalara kazılan stilize insan ve hayvan tasvirleri yer alır. Köyün eski öğretmeni Mustafa Turan: "Kılıç Kökten buraya gelene kadar bu resimleri eski insanların yaptığı önemsiz çizikler olarak biliyorduk" diye anlatmaya başladı eski anılarını.

8 Ocak 1966 günü, hayatını Türkiye'nin tarih öncesi arkeolojisine adanmış Ankara Üniversitesinden Prof. Dr. İ. Kılıç Kökten at sırtında, bazen yaya, karlı bir günde Yazılıkaya'ya geldiği zaman: "Ferahladım, prehistorya'nın hazineleri bunlar" demişti (2).

Yaşlı köylülerin hatırladıkları gibi, binlerce yıl önce de Yazılıkaya ve yöresi ormanlıktı. Burada yaşayan insanlar Homosapiens türündendi. Bu insanlar avcılık yapar, kızılçık, yaban elması, ahlat, karayemiş, kuşburnu ve erikle beslenirdi. Konutları ise, bugün sıcaklık farklılaşmasından epeyce yüzeyselleşmiş kaya kovukları, sığınaklar ve günümüze ulaşmayan sperliklerdi.

O Çağda rastgele bir mağara yerleşme yeri olarak seçilmemişti. Suyu yakın olması ve kolay savunulur, emin bir yer olması gerekirdi. Yazılıkaya'nın 500 m. uzağında Sütü Pınar bulunuyor, 1000 m. batıda ise Çam'ın Gözesi akmaktadır.

Yazılıkaya ve biraz ötesindeki Kurbanğa mağarasında yer alan kaya resimlerinde figürler stilize-çizgisel olarak ele alınmışlardır. Ana panoda yüze yakın geyik ve dağ keçisi arasında insanlar, camuşlar, boğalar, at, eşekler yer almaktadır. 15 metre batıdaki küçük panoda ise farklı olarak ok atan bir insan tasviri yer almaktadır. Buradan farklı olarak Kurbanğa mağarasındaki geyiklerin boynuzları düz olarak ele alınmıştır.

Bazı geyiklerin büyük olarak çizilmesini nasıl yorumlayabiliriz? Onlar öncü ya da ana geyikler miydi? Neden olmasın. Bugün bile koyun ya da inek sürülerinin öncüleri yok mu? Kurbanğa mağarasındaki veya Bahçecik Kaledeki düz boynuzlu geyikler daha geç bir zamanda mı yapıldı, sorusu akla gelmiyor değil. Öyle ya gür ormanlarda, yüksek ağaçlar arasında çatal boynuzlu geyiklerin yaşadığını hepimiz biliriz. Kesin bir yargıya varmak yine de güç. Düz boynuzlu geyikler yavru geyikler de olabilirler.

Bütünöyle burada, bu çizgisel resim çalışmasında o çağın ressamlarının herhangi bir biçimsel kaygıları olmasa gerek. Yalın, açık ve gözlemci bir çalışma ortaya koyulmuştur.

J. Bronowski ünlü eseri İnsanın Yücelişi'nde şöyle soruyor: "Neden erişilmez mağaralarda sanat yapıldı? Aynı bilgin sorusunu: "Burada ilk anlatımını gördüğümüz güç, geleceği görebilme gücüdür. Bu ileriye doğru bakan bir hayal gücüdür" (3) şeklinde cevaplıyor.

Resim: 3. Camuşlu - Yazılıkaya'dan karşılıklı duran iki boğa.

Yontma Taş Çağının alt evresinden üst evresine kadar taş âletlerin gelişmesi yanında hem yaşayışta hem de büyük bir sanat faaliyetinin ortaya koyulması; din ve bilimin sanata ifadesinden başka bir şey değildir. Prehistorik sanata av büyüsü, bereketlilik inancı gibi düşüncelerin hakim olduğu görüşü çoğunlukla kabul edilmektedir.

Avı istenilen hayvanın büyüklüğü, kaç tanesinin bir arada olması gerektiği resmedilir. Çoğunlukla da doğa ile olan ilişkilerin gündelik uğraşların tasviri avcılara güven verirdi (4).

Mağara resimlerini dinsel amaçların dışında yorumlayanlar da vardır: "Bunu sanatkârın kendini bir tatmin isteği ve aynı zamanda yaşadığı yeri süsleme arzusu şeklinde açıklamak mümkündür" (5) diyor insanbilimci L. S. B. Leakey.

Yazılıkaya'daki tarih öncesi insanların bu kaya resimlerini oluşturmadaki esas gayelerinin ne olduğunu bilemeyiz. Büyük pano üzerinde yer alan 100'e yakın hayvan ve insan figürü süsleme ögesi mi? Yoksa avda başarı sağlamak, bereket büyüsü gibi fonksiyonel amaçlar için mi bu sert kayalara kazılmıştır.

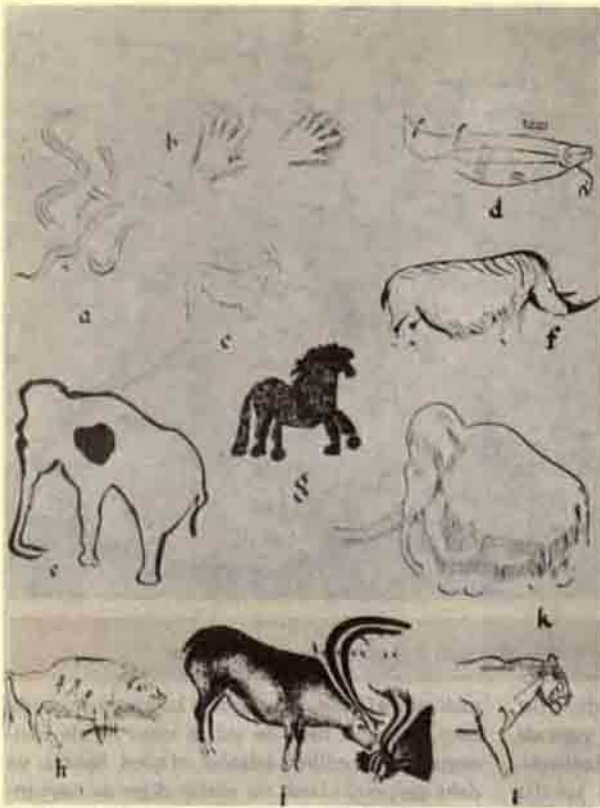
Nasıl bir kazıyıcı ile? Bu resimler obsidienden daha dayanıklı silix kazıyıcılarla, bir çeşit kalemle ortaya konmuş olmalıdır.

Camuşlu ile çağdaş sayabileceğimiz benzer ya da boyalı mağara resimlerine Fransa, Kuzey İspanya'da Franko Kantabrian yöresinde rastla-

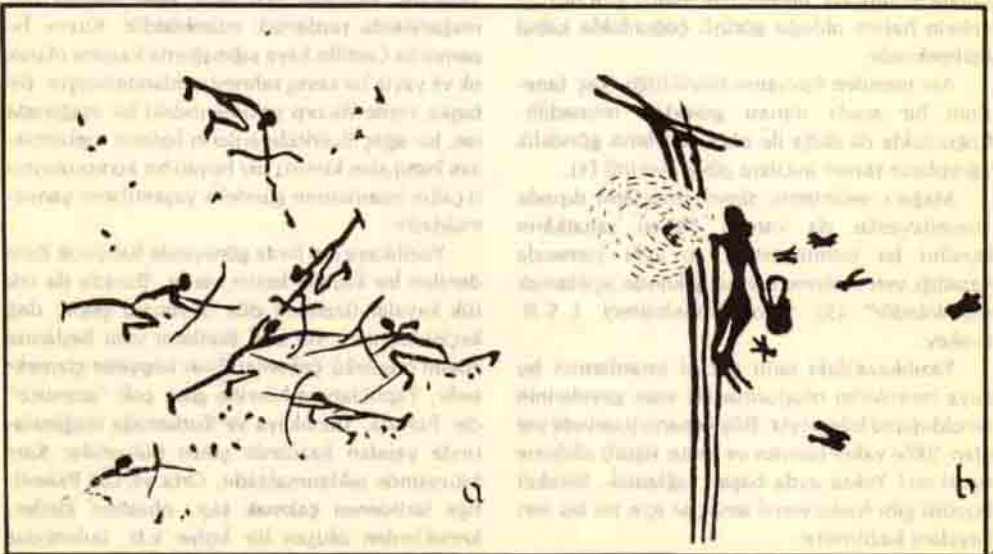
mak mümkündür. Buralardaki kompozisyonlarda hem natüralist hem de stilize tasvirler ele alınmıştır. Stilize edilmiş yılanlar, el işleri, balıklar ve daha gerçekçi olarak ele alınan diğer av hayvanları büyüsel bir anlam taşıyordu (6). Günlük yaşantıyı yansıtan resimlere yine Avrupa'daki mağaralarda rastlamak mümkündür. Kuzey İspanya'da Castillo kaya sığınağında kazıma olarak ok ve yayla bir savaş sahnesi canlandırılmıştır. Bir başka yerde Bicorp yakınlarındaki bir mağarada ise, bir ağaç üzerinde arıların balının toplanmasını konu alan kırmızı okı boyalı bir kompozisyon o çağın insanların gündelik yaşantılarını yansıtmaktadır.

Yazılıkaya'nın biraz güneyinde Bahçecik Kale denilen bir kayalık kesim vardır. Burada da tek tek kayalar üzerinde düz boynuzlu geyik, dağ keçisi tasvirleri yer alır. Bunların yanı başlarına köyün bugünkü çobanları bazı kopyeler çizmektedir. Yaptıkları, eskilerine göre çok "acemice" dir. Burada, Yazılıkaya ve Kurbağa mağaralarında yapılan kazılarda çıkan buluntular Kars Müzesinde saklanmaktadır. Orta ve Üst Paleolitik tarihlenen çakmak taşı, obsidien âletler, kemiklerden oluşan bir kolye v.b. buluntular Camuşlu kaya resimlerinin tarihlendirilmesinde önemli kanıtlardır. Bu kaya resimlerinin en azından günümüzden 14.000 yıl öncesine ait olduklarını ortaya koymaktadırlar.

Bugünün avcıları artık Yontma Taş Çağındaki gibi geyik sürüleri ile karşılaşmıyorlar. Yaban

Resim: 4.
Yontma Taş
Çağı resim
sanatından
örnekler:
a) Stilizize
yılanlar,
b) El izleri,
c) Dağ keçisi,
d) Som balığı,
e) Fil,
f) Gergedan,
g) At,
h) Yaralı bizon,
j) Koklaşan
iyi geyik,
i) Aslan,
k) Mamut.

Resim: 5. Kuzay İspanya mağara resimleri, bir savaş sahnesi (a), bir kadının anıların balını aldığı (b).

Resim: 6. Van - Hakkâri Sınırı, - Tırışın Yaylasındaki kaya resimlerinden dağ keçisi.

keçilerine ise rastlamak bir şans işidir. Bir günün ardından belki bir tavşan veya tilki ile dönüyorlar. Boğalar camuşlar ise ehlileşmiş tekerlekli kağnılara koşmuşlardır.

Camuşlu Köyü'nün güneydoğu kesiminde bağlık bahçelik bir alan içerisinde çoğu kez avcılarının ziyaret ettikleri bir yatır vardır: Aşık Ahmet. Timur'un bu yöreyi işgal ettiği yıllarda bu köyde ünü bir avcıymış. Öyküsü şöyle: "O zamanlar köy ormanlarla kaplı. Yaban keçilerinin bir kısmı ehlileşmiş. Bir kadın keçisini sağarken sütünü tekmelemesi üzerine —Avcının okuna gelisin— diye hayıflanmış. Tam o sırada oradan geçmekte olan Avcı okunu atınca hayvan hemen ölüvermiş. Buna çok üzülen kadın: —Nasil kıydın bu güzelim hayvana kolun kırılсын, taş kesilesin— demesiyle birlikte Avcı Ahmet taş kesilmiş oracıkta".

Avcıların ava çıkmadan önce uğur getirsin diye bu yatırı ziyaret etmeleri, on beş bin yıldan bugüne insanın tabiatın kucığındaki yaşantısını, duygu ve düşünce dünyasını, av hayvanlarıyla olan sürekli ilişkisini kanıtıyor.

Yerleşme yeri çok olmasına rağmen Camuşlu kaya resimleri Anadolu'daki Yontma Taş Çağı resim sanatının eşsiz örnekleridir. Elbet, yeni yeni yapılacak araştırmalar yeni yeni yerleşmelerin varlığını ortaya koyabilir. Güney Doğu Anadolu'da Van - Hakkâri sınırında daha geç devirlere ait kaya resimleri (7) ile Van yakınlarındaki Yedisalkım köyü boyalı mağara resimleri (8)

yörede Yontma Taş Çağı resim geleneğinin daha sonra devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Yazılıkaya ve yöresinde, Paleolitikten sonraya ait Tunç Çağı Urartu ve Selçuklu çanak çömlek parçalarına rastlamak mümkündür. Burada kaya resimleri, insanlığın geçmişinde, kültür, sanat ve bilim tarihi içerisinde önemli bir evrenin durdurulmuş canlı bir kesitini ortaya koymaktadır. Bugün bizler konutlarımızda, Yontma Taş Çağında Camuşlu'da başlayan bu geleneği duvarlara astığımız tablolarla hâlâ sürdürüyoruz. Camuşlu Köyü benzerine az rastlanan engin bir tarihe sahip bulunuyor. Dileğimiz bu değerli eserlerin tabiat ve insanların kötü etkilerine karşı korunması ve gereğince tanıtılması.

- (1) R. Leakey: "İlk İnsan Hakkında Yeni Bulgular", Bilim ve Teknik, Sayı: 71, s. 31 - 34.
- (2) Kars Elli Yıl. 2. Sayı: 20, 1966, s. 10.
- (3) J. Bronowski: İnsanın Yücelişi, İstanbul, 1975, s. 54.
- (4) E. Alok: "Yeni Kaya Resimleri Peşinde", Türkiye-yemiz, Sayı: 18, 1976, s. 17.
- (5) L. S. B. Leakey: İnsanın Ataları, Ankara, 1971, s. 131.
- (6) K. P. Oakley: Man The Tool Maker, Chicago, 1966, s. 129, Resim 27 - 37.
- (7) M. Uyanık: "Türkiye'nin Güney Doğusunda Prehistorik Araştırmalar", Belleten, XXXII/1968, s. 97 - 103, Ersin Alok, g. y. s. 17 - 22.
- (8) O. Belli: Doğu Anadolu'da Yeni Arkeolojik Keşifler, Van Yedisalkım (Put) Köyü Boyalı Mağara Resimleri, Tarih Dergisi, Sayı: 28 - 29, 1975, s. 1, v.d.